

Krajina vypadá, jako by ji zařapala žába je název rozhovoru redaktora **Josefa Greše** se sociálním geografem **Lud'kem Sýkorou**, který působí v současné době jako docent na Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK. Dnes se věnuje především studiu proměn postsocialistických měst, zkoumá vývoj městských čtvrtí a lokalit i vliv trhu s nemovitostmi na změny ve strukturách měst. Publikoval přes osmdesát odborných prací a čtyři knihy. Hlavním tématem rozhovoru je současná tvář našich měst.

Kdo se chtěl ještě před časem cokoli dozvědět o nějakém městě, byl odkázán skoro výhradně na specifické informace turistických průvodců. Dnes je na tom zvědavý zájemce o dost lépe – v českých knihkupectvích začalo během poslední doby nápadně přibývat knih, které se snaží popsat a zachytit i to, co bychom snad mohli nazvat duší nebo tajemstvím měst.

Je to náznak, že jsme začali dvacet let po listopadu vnímat místa, kde žijeme, nějak jinak? Nově nebo intenzivněji?
Řekl bych, že jde o projev obecných posunů ve společnosti. Knihy o genu loci a rozmanitých tvářích měst vycházely i dříve. Nešlo ale o témata, kolem nichž by se odehrávala významnější diskuse. Nebyla považována za palčivá ani aktuální.

Počkejte, až doted' nás nezajímalo, kde žijeme?

Ale ano, zajímalo, jen v jiné dimenzi. Po pádu komunismu jsme se nejdřív věnovali zásadní společenské transformaci. Učili jsme se žít v kapitalismu a soustředili se na procesy celospolečenského charakteru. Základní orientaci v novém systému jsme už ale v zásadě zvládli a máme teď volné kapacity na další – stejně důležité – kroky. Začínáme mluvit i o proměnách míst, kde se odehrává náš každodenní život. Zatímco zákon můžeme rychle upravit a firmy svižně restrukturalizovat, změny v osídlení jsou dlouhodobé, často nevratné a ovlivňují vývoj

společnosti na desítky let. Tyhle hodiny sice tikají pomalu a někdy jakoby neslyšně, zato velmi vytrvale. Proměna měst a obcí, k níž došlo tak nějak mimochodem, teď bude dlouho a významně ovlivňovat generace našich dětí a vnoučat. Dnes se formuje něco, čemu společenské vědy říkají závislost na zvolené cestě.

Jakou cestu jsme si zvolili?

Naším největším problémem je, že o osídlení neuvažujeme jako o celku, jehož kultivace by měla být národním zájmem. Do jisté míry jsme upřednostnili individuální svobodu a neomezenou volbu před společnou zodpovědností za širší celek. Rozvoj sidel je spravován obecními úřady a magistráty. Správa území je roztržena mezi velké množství někdy i velmi malých obcí. Mnohé z těch, které se nacházejí v zázemí velkých měst, chtěly přirozeně těžit ze zájmu firem a obyvatel o stavební pozemky. Téměř každá obec si přála přilákat rozvoj právě k sobě. Začala tak soutěž o investice, obyvatele, pracovní příležitosti a služby. Vítězství sice může být pro někoho přínosem, ale jiní mohou ztrácet. A nejvíce na takovou situaci doplácí městský region a s ním i celá společnost.

Čím konkrétně?

Na okrajích obcí vyrostly nové satelity. Z měst sem utíkají lidé střední a vyšší střední třídy, zatímco sociální status sídlišť klesá. Někteří investoři upřednostnili snadnou výstavbu na zelené louce za městem, než aby se potýkali s překážkami ve městech. Ta by přitom potřebovala směřovat kapitál do oblastí úpadku – třeba do regenerace pozemků, které tam zůstaly po továrnách. Zdánlivě si můžeme říct, že lidé a investice zůstávají v regionu města. Nebylo by je ale z hlediska celkového rozvoje možné rozmístit účelněji?

Jak?

V okolí měst vyrostlo velké množství suburbii. Některé rezidenční satelity ale vznikly bez infrastruktury a jsou mnohdy větší než jádrová obec. Místní služby pod náporom nových obyvatel

kolabují, nestačí kapacita škol. Kdo někdy viděl třeba Zdiměřice u Prahy, tuší, jak to může vypadat, když se původní sídlo ztratí v rozsáhlé nové zástavbě. Dnes se dojíždí mezi obrovským množstvím nově vzniklých lokalit. V Americe takový rozvoj charakterizují slovním spojením leap frog development – výstavba se šíří nahodile v lokalitách, jejichž rozmístění se podobá mokřým řápotám skákající žáby. Ekonomicky i ekologicky je to velmi nešťastný model, který má navíc neblahé dopady na sociální soudržnost. A přesně takový vzorec osídlení dnes v okolí měst vytváříme.

Když jste zmínil ty upadající čtvrti: jednu z největších obav tady zkraje 90. let vyvolávala sídliště. Mluvílo se o nich jako o časovaných sociálních pumách. Experti varovali, že mají velký potenciál změnit se v nebezpečná ghetta.

Sídliště opravdu jistý problém a riziko představují, ale v tuhle chvíli je nevnímám jako ten nejpálčivější problém. Je nutné si uvědomit, že naše sídliště vznikala za jiných okolností, než ta problematická západní, třeba pařížská. U nás byla stavěna převážně pro mladou a spíše vzdělanou střední třídu. Sídlíšní adresa nepředstavovala statusový problém. Už proto, že lidé neměli mnoho jiných voleb: na sklonku komunismu bydlelo na sídlištích nějakých 40 procent populace, v některých městech dokonce dvě třetiny obyvatel. Tak velká masa lidí se prostě nemůže ze dne na den změnit nebo sídliště opustit. Proto u nás nebyla a ani nemohla být vystavena rychlému úpadku. Naopak, řada sídlišť je celkem dobře situována – je to z nich kousek do přírody, jsou slušně vybavena infrastrukturou – a tak se stala lákavou příležitostí pro soukromý kapitál, který v některých případech investoval do jejich revitalizace a dalšího rozvoje. Jestli něco můžeme pozorovat, pak je to diferenciace – některá sídliště se opravdu dostávají do nebezpečné sestupné spirály a těm je třeba se věnovat.

Nejsou-li tedy sídliště nijak zvlášť palčivým problémem, na co bychom se měli soustředit?

Naše města mění dva procesy, které považuji z hlediska dlouhodobého vývoje za nesmírně závažné. V první řadě jde o vytváření toho, čemu se říká sídelní kaše – nekontrolované rozlézáni zástavby do příměstské krajiny. A pak také přehlízíme utváření rezidenční segregace v našich městech. To jsou opravdu podstatná témata, která by si zasloužila větší pozornost, které se jim zatím bohužel nedostává.

Máte ten pocit? Vždyť se například o suburbanizaci mluví a píše už deset let. Minimálně pro Václava Havla je to téma skoro stejně časté jako pro Václava Klause globální oteplování.

Máte pravdu, že Václav Havel převzal záštitu nad konferencemi Tvář naší krajiny, kde se o suburbanizaci mluvilo už před deseti lety. V té době však většinu lidí chyběla bezprostřední zkušenost. Dnes už rozlézáni města není něco abstraktního a vzdáleného, s čím se potýkají hlavně v Americe. Jde o každodenní realitu, která proměnila náš životní prostor. Jak připomněl Václav Havel na posledním Foru 2000, jel před deseti lety na svoji chalupu úplně jinou krajinou. Ta dnešní, proměněná suburbanizací, je pro něj špatně čitelná a nerosozumitelná. Lidé si začínají všimát hloubky proměn, zejména tam, kde se dotýká jejich běžného života. Často se však klade důraz na dílčí znaky, jako je architektura rodinných domů, existence takzvaných zelených vdov a podobně. Je to škoda, protože to odvádí naši pozornost od podstaty problému.

Ta je v čem?

Suburbanizace je často považována za problém. To je zjednodušení. Nabývá totiž mnoha podob s různými důsledky. Je typickým příkladem konfrontace individuální svobody a společenské zodpovědnosti. Možnost opustit panelák a nastěhovat se za město do vlastního domu se zahrádkou byla pro řadu lidí splněním snu. Nabídka bydlení za městem také umožnila lidem z jiných regionů přistěhovat se do měst s rostoucí ekonomikou. Kromě pozitiv ale může přinášet i řadu problémů. Sám za ten největší považuji značnou fragmentaci zástavby v městských regionech. Na

místo menšího množství lokalit, jejichž rozvoj je možné uspokojivě zajistit dopravou a službami, se dneska staví, kde se dá. Roztříštěné osídlení devastuje krajinu a přírodu, není vstřícné k formování komunitního života a přináší mnohem vyšší náklady. Městský region je dnes jednotkou, kde se odehrává každodenní život. Pro jeho zdárné fungování je navýsost důležité, jak je organizován: kde bydlíme, kde pracujeme, kam se chodíme bavit, odpočívat a sportovat, kam vozíme děti do školy a kolik kilometrů mezi tím vším musíme najezdit. Potřebujeme, aby zástavba byla méně roztříštěná, lépe plánovaná. Aby nabízela kvalitní obsluhu veřejnou dopravou, aby nové lokality tvořily s původní obcí harmonický celek – aby k sobě nové a staré části nebyly obráceny zády a město a okolní obce jsme vnímali jako jeden organismus.

Začínají se už objevovat alespoň náznaky něčeho takového?

Naštěstí ano. Například Kolovraty, kde bydlím, jsou jedním z příkladů funkčního a smysluplně se rozvíjejícího sídla, v němž se příjemně žije. Je tady knihovna, pošta, škola a školka, lékaři, restaurace i množství kulturních a sportovních akcí. A vlakem se dostanete do centra Prahy za třiačtyřicet minut. Důležité je, že obyvatelé mají volbu a nejsou závislí jen na dojížděce autem.

Jak lze ale za stávajících podmínek motivovat starosty a primátory, aby uvažovali v jednotkách městských regionů, a nikoli obcí nebo měst?

Svou roli musí sehrát kraje a stát. I u nás už přitom najdeme dobré příklady spolupráce na nadobecní úrovni. Třeba Brno a Jihomoravský kraj už postupují v plánování rozvoje koordinovaně. Vše zkrátka nemůžeme nechat jen na iniciativě obcí. Organizace osídlení ovlivňuje ekonomickou efektivitu i sociální soudržnost celé společnosti. Proto by mělo být národním zájmem ji usměrňovat a kultivovat.

Začínají se u nás krom sídelní kaše už projevovat i další problémy, kterým čelí západní města?

Je bohužel příznačné, že se nedokážeme vyvarovat vývoje, o kterém je dopředu známé, že může přinášet problémy. Konkrétně mám teď na mysli

rezidenční segregaci. Ve městech nám vznikají sociálně homogenní lokality, které jsou ostře oddělené od okolí. Na jedné straně se nám objevují lokality sociálně vyloučených, na opačné straně lze najít rostoucí počet komplexů obklopených plotem a závorou. Pokud se organismus sídla rozpadne do několika paralelních světů, jejich obyvatelé přestanou mít zkušenost s lidmi žijícími ve fyzicky sousedících, ale sociálně velmi vzdálených lokalitách. O sociálně vyloučených lokalitách se píše poměrně často. Méně si však všimáme separace lidí s dostatkem prostředků a vyšším sociálním statutem. Kolem 15 procent bytů postavených v Praze od roku 2005 vzniklo v komplexech, které jsou veřejně nepřístupné. A nejen v Praze. Podobný jev najdeme i v Karlových Varech nebo třeba v Brně-Ivanovicích, kde jsou závorami a ploty uzavřeny mnohé ulice. Tohle není vývoj, o který bychom měli jako společnost stát.

Projevuje se už nějak na tváři a fungování našich měst stárnutí populace?

Nemyslím si, že stárnutí populace zásadním způsobem ovlivňuje fungování měst. Každopádně města musí být připravena na potřeby zvyšujícího se podílu seniorů. Spíše bych si ale všiml toho, že seniori nabízejí významný potenciál. Aktivní stáří se prodlužuje a málokdo dnes po pětadesátce chce jen vysedávat doma. Jejich zapojení například do dobrovolnických aktivit nebo do dalšího vzdělávání využije nejen jejich zkušenosti, ale zapojí je do chodu města a posílí pestrost městského života.

Bavíme se teď hlavně o současnosti měst. Máte nějakou představu i o tom, jak budou vypadat za pár dekád?

Leccos si lze představit třeba při pohledu na Los Angeles, které je prototypem postmoderního města. Ze všeho nejvíc připomíná pexeso nebo mozaiku. Ta je utvářena do jisté míry nahodilými a navzájem nepropojenými zájmy firem, které působí v globální ekonomice a jejichž investice se usídlují v některých zónách, zatímco jiné čtvrtě se stávají domovem imigrantů navázaných na zcela jiný typ transnacionálních sítí. Takové město přestává být jedním sociálním celkem a stává se spíše koláží paralelních světů.

Je to něco, na co se máme těšit, nebo spíš nabádání k obezřetnosti?

Dříve o městě rozhodovali lidé, kteří zde žili a podnikali, byli jeho součástí. Dnes o osudu sídel do značné míry rozhodují investoři, kteří se pohybují v nadnárodním prostoru a s konkrétním městem je téměř nic jiného než tržní příležitost nespojuje. Dříve bylo město do jisté míry autonomním funkčním celkem, dnes je součástí globální sítě. Jeho urbanistická struktura je sice ještě do značné míry formována starou érou, ale jeho život už tepe v novém rytmu. Před očima se nám prolínají dva světy. Ten nový ale už není zcela pod naší lokální kontrolou.

[Lidové noviny, 8. ledna 2011]

Lidové noviny uveřejnily další zajímavý rozhovor – **Povodně nás na kopce zahnat nemusí** – s vodohospodářem **Milanem Jermářem** na téma povodní. Otázky kladl redaktor **Josef Matyáš**. Přetiskujeme část relevantí našemu oboru.

Povodněmi jsou v České republice ohrožena všechna místa, která leží byt' u sebemenšího potůčku, říká Milan Jermář, který pracoval jako poradce OSN pro vodní zdroje, později jako rozvojový poradce Evropské unie (od roku 1989 působil jako expert Evropské unie na českém Ministerstvu pro místní rozvoj a na Ministerstvu zemědělství) a nedávno napsal knihu *Globální změna – cesta ze světového chaosu k budoucnosti*.

Jak si vysvětlujete stále častější povodně, které nyní přicházejí skoro každý rok, zatímco ještě nedávno existovaly mezi záplavami alespoň několikaleté přestávky?

Problém je v tom, že už žijeme v klimaticky extrémním období, které se vyznačuje střídáním sucha a přívalových dešťů. Ty pak způsobují častější a extrémní povodně. Příčinou těchto náhlých výkyvů počasí je globální oteplování. Povodňové škody rostou s časem exponenciálně, tedy způsobem, který pojišťovny a pojištěnci už nemusejí zvládnout. To se týká už i menších povodí, kde je výskyt bouří, smrští nebo jiných souvisejících

katastrof, například sesuvů půdy, nepředvídatelný. Je nutné lidi na tuto situaci průběžně připravovat soustavnými a cílenými informacemi. Není totiž možné přesně stanovit, kdy a kde k náhlé průtrži mračen a následné povodni dojde.

Máme se s vodním živlem smířit, nebo existují způsoby, jak se před záplavami ochránit?

Stručně řečeno, musíme dělat obojí. Ze zahraničí znám oblasti, kde jsou povodně velmi časté, a i v historických městech se musí se zatopením sklepy a přizemí počítat. Okna a dveře se před vzestupem hladiny utěsní poklopy a zařízení místností se přestěhuje o patro výše. V Německu, kde často pobývám, stavební úřady mnohem důsledněji než u nás trvají na tom, aby se v záplavovém území už nestavěly nové domy, netvořily se tam sklady materiálu, natož aby tam vznikaly chatové kolonie apod. To je velmi důležité, protože velká voda může kládami nebo troskami chat ucpat mostní otvory a vzdout hladinu.

A co ty možnosti ochrany?

Obrazně řečeno, sklízíme, co jsme zaselí. Přibližně od padesátých let až donedávna se intenzivní zástavbou pozemků podél řek dále zhoršila povodňová situace téměř na všech českých a moravských řekách.

Můžete uvést příklady?

V Pardubicích postavili značnou část sídliště Polabiny v údolní nivě. Ochrana před povodněmi stála více než celé sídliště. Všechny etapy nádrže Nové Mlýny na jihu Moravy se stavěly na základě falešných zdůvodnění. Snaha nechat vodu co nejrychleji odtékat je chybná. Přívalová vlna nabývá na síle a mohutnosti a ničí vesnice i města dále po proudu. Vymstilo se i to, že se voda udržuje v korytě řeky ochrannými hrázi. To by nevadilo, kdyby zůstalo koryto v původní délce se zákruty, které průtok zpomalují a přirozenými nádržemi. Například podle Výzkumného ústavu vodohospodářského se délka Otavy a jejích přítoků zkrátila místy o 15 až 40 procent, Labe je v úseku Jaroměř – Mělník zkráceno o 55 procent. Dvakrát stoupla rychlost průtoku a doba odtoku se zkrátila o polovinu. Rychle-

ji odtéká také voda ve Vltavě, k čemuž přispěla především soustava přehrad.

Uvedl jste samé nákladné a rozsáhlé projekty. To vypadá na systémově chybný přístup...

Tak jednoznačně bych to neřekl. Ale je nutné si uvědomit, že územní plánování se musí přizpůsobit novým podmínkám, vyvolaným globální změnou klimatu.

Co konkrétně máte na mysli?

Doposud se u nás při plánování zástavby a celé infrastruktury vychází ze statisticky vyhodnocených průtoků povodní, které zasáhly naše území v devatenáctém a dvacátém století. Přihlíží se také k dochovaným značkám připomínajícím hladiny katastrofálních záplav minulosti. Tato data ale v době klimatické změny charakteristické přívalovými dešti a následnými povodněmi ztratila svou reprezentativní hodnotu. Odhad budoucích záplav proto nelze určit s dostatečnou věrohodností.

Když však nebudeme schopni stanovit rozsah povodní, jak se můžeme připravit?

Za nevhodné považuji používat termíny pětiletá, desetiletá, padesátiletá, stoletá nebo tisíciletá voda. Vyvolává to neoprávněný pocit bezpečí a dojem, že stupeň ochrany před živlem je dostatečný. V zahraniční literatuře jsou tyto pojmy postupně nahrazovány termíny „povodeň při extrémní hydrologické situaci“ a „nejvyšší pravděpodobná povodeň“. Bylo by účelné využívat je při návrhu protipovodňových opatření také u nás. Zároveň musíme neustále počítat s tím, že nejistota předpovědí poroste s klimatickými změnami a dnes maximální záplavy se vyskytnou zcela jistě znovu a budou zřejmě ještě větší než předchozí.

Jaká místa v České republice jsou nejohroženější?

Zjednodušeně řečeno se dá říct, že všechna, která leží u vody. A jak je patrné z nedávných katastrof třeba v okolí Frýdlantu, nebezpečný může být i poměrně malý potok, protože po náhlé průtrži mračen se během několika hodin změnil v divokou řeku. Ostatně, bezpečno není ani na svazích a pod nimi, tam zase hrozí sesuvy půdy.

Máme se tedy postupně všichni odstěhovat na vrcholky kopců?

To je prakticky nereálné a navíc po delších deštích se svahy mohou promáčet a hrozí jejich sesuv.

To zní dost děsivě, co nám tedy zbývá?

Za prvé je nutné chápat povodně jako přírodní jev, kterému nelze zabránit, takže ochránit úplně všechno nebude vždy možné. Další důležitou zásadou je uplatňovat systém ochrany na celé ploše povodí, nejen na ojedinělých úsecích, protože tak přívalovou vlnu jenom posuneme k sousedovi. Při rozhodování o nových protipovodňových projektech nelze vycházet ze zastaralých dat o x-leté vodě, ale je nutné zavést údaje „povodeň při extrémní hydrologické situaci“ a „nejvýše pravděpodobná povodeň“. V územních plánech je rovněž nutné vymezit hranice záplav a umožnit nerušený průchod povodní. Stávající stavby z údolních niv postupně odstraňovat nebo je upravit tak, aby záplavě odolaly. Zásadně se musí změnit koncepce úprav říčních koryt a jejich okolí. Cílem by mělo být zpomalit odtok, zvětšit zachytivé prostory a zvýšit schopnost povrchu vsakovat vodu. Základních zásad je samozřejmě mnohem více, ale tyto jsou nejdůležitější. Nemusíme se tedy stěhovat někam na kopce, ale je nutné, aby všechny státní i zastupitelské orgány tyto zásady uplatňovaly.

[Lidové noviny, 18. ledna 2011]

TISKOVÉ ZPRÁVY
MINISTERSTVA
PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Další krok k novele zákona o veřejných zakázkách

Dne 31. ledna 2011 jednala expertní pracovní skupina ministra pro místní rozvoj Kamila Jankovského a posunula tak návrh novely zákona o veřejných zakázkách o další krok kupředu.

„S průběhem dnešního jednání jsem spokojen. Všichni účastníci vedli konstruktivní debatu. Vypořádali jsme většinu připomínek a návrhů.“

Hlavní body k návrhu novely zákona o veřejných zakázkách je možné najít na www.novelaozakazkach.cz. 10. února bude hotové paragrafové znění. Do konce února pak bude mít každý možnost k návrhu zaslat své připomínky. V březnu pak bude novela předložena k meziresortnímu posouzení a po té do vlády. Kvůli přípravě velké novely zákona o veřejných zakázkách vytvořil ministr Kamil Jankovský expertní skupinu složenou z více než dvou desítek odborníků.

[Tisková zpráva MMR z 31. 1. 2011. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2011/Jankovsky--Dalsi-krok-k-novele-zakona-o-verejnych->>]

Rok 2010 přinesl značné oživení v počtu poskytnutých hypoték

-tb-

Ministerstvo pro místní rozvoj zveřejňuje každoroční statistiky počtu a objemu poskytnutých hypotečních úvěrů. Za zásadní informaci považuje MMR především nárůst počtu hypoték poskytnutých přímo občanům. Celkový objem těchto hypoték v roce 2010 dosáhl 84,8 miliard korun.

Meziroční srovnání ukazuje nárůst počtu poskytnutých hypoték občanům ze 44 251 úvěrů v roce 2009 na 50 775

úvěrů v roce 2010. Celkový objem hypotečních úvěrů meziročně vzrostl o 14,8 procent na 84,8 mld. Kč. Objem poskytnutých úvěrů tak vzrostl o 10,9 mld. Kč.

Positivní vývoj na hypotečním trhu přisuzuje MMR především poklesu úrokových sazeb a pozvolnému oživení ekonomiky.

[Tisková zpráva MMR z 27. 1. 2011. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2011/Rok-2010-prinesl-znacne-oziveni-v-poctu-poskytnuty>>]

Devět velkých projektů dostane peníze z Bruselu

Další úspěch si připsalo Ministerstvo pro místní rozvoj vedené Kamilem Jankovským. Po obměně bruselské administrativy se podařilo hned ztrojnásobit počet tzv. velkých projektů, které bude spolufinancovat i Evropská unie. Peníze potečou do pětice velkých železničních a kvarteta ekologických projektů.

Některé z těchto projektů, jejichž rozpočet přesahuje hranici 50 milionů EUR (1,25 miliardy korun), již běží nebo jsou dokončeny, nyní však může Česká republika na tyto důležité akce nárokovat bezmála 20 miliard korun. „Velké projekty jsou specifické tím, že je schvaluje nejen členský stát, ale vzhledem k jejich finančním objemům i Evropská komise,“ uvedl Kamil Jankovský.

Z devíti projektů jsou již dokončeny například dva železniční úseky – nově elektrifikovaná trať Letohrad – Lichkov ve východních Čechách a modernizovaný koridor Veselí nad Lužnicí – Tábor. Obě stavby zaplatil český stát, přiznané prostředky z Unie by měly tento výdaj profinancovat.

[Tisková zpráva MMR z 19. 1. 2011. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2011/Jankovsky--Devet-velkych-projektu-dostane-penize-z>>]